

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ในโรงเรียนขยายโอกาส

**Participatory Action Research for Development of Student Care
and Support Systems in Expansion School**

อัจฉราวดี สุขชัยบวร
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาส โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีการวิจัย 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3) การใช้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 4) การประเมินและปรับปรุงระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน แต่ละขั้นตอนมีการดำเนินการต่อเนื่องเป็นวงจร 4 ระบบ ได้แก่ วางแผน ปฏิบัติ ตรวจสอบ และสะท้อนผล โดยมีผู้เกี่ยวข้องคือ ผู้บริหาร ครูแนะแนว/ครูที่ปรึกษา ผู้ปกครอง และนักเรียน มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน กลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนบ้านหนองกุงวิทยาคาร จังหวัดขอนแก่น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบบันทึกการสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต เครื่องบันทึกเสียง และแบบประเมินประสิทธิผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.95 ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามกิจกรรมหลักทั้ง 5 กิจกรรม และในกิจกรรมการส่งต่อ ได้สร้างความตระหนักให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทราบว่าหากไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหานักเรียนได้ควรส่งต่อให้บุคลากรอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน นอกจากนี้โรงเรียนยังได้วางโครงการส่งเสริมพัฒนา ป้องกันและแก้ไขตามปัญหา/ผล ที่ได้จากการคัดกรองนักเรียน เพื่อดำเนินการในภาคการเรียนต่อไป ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโรงเรียนได้ให้ความสำคัญและรู้บทบาทหน้าที่ของตน ในเรื่องระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตลอดจนสนับสนุนและช่วยเหลือกัน

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ABSTRACT

This research is aimed at studying the results of the development of the Student Care and Support Systems in Expansion School. The research is conducted with the aid of the Participatory Action Research which includes 4 research processes: 1) Study on Basic Information 2) Development of the Systems 3) Use of the Systems and 4) Evaluation and Improvement on the Systems. Each of these processes will be also done under the 4 system

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 17
และการสัมมนาวิชาการเพื่อเผยแพร่งานวิจัยสู่ชุมชน ครั้งที่ 5

bases including Plan, Action, Observe and Reflect with participation of the school's directors, counselors/advisors, parents and students in the whole processes of the research. The target is students in secondary education at Baan Nhong Gung Wittayakarn School in Khon Kaen province; while the tools of this research are an interview record, an observation record, a tape recorder and an evaluation form of the Student Care and Support Systems' effectiveness, whose reliability is at 0.95. The result of this study found that the school has done The Student Care and Support Systems cover all 5 activities. The school has encouraged related people to realize if they could not help/solve problems they should transfer to other personnel both inside and outside the school. Besides, the school has set the project for the next semester to develop, promote, solve and prevent problems by considering the consequences of the student selection based on the criteria. Participation of the school's directors, counselors /advisors, parents and students realize the importance of the Student Care and Support Systems, know their roles in the system as well as support and help each other.

Keyword (s) : Participatory Action Research, Student Care and Support Systems

บทนำ

สภาพการณ์ในปัจจุบันปัญหาของเด็กและเยาวชนมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น เช่น ยาเสพติด เพศ การใช้ความรุนแรง ฯลฯ จากข้อมูลวิจัยเฝ้าระวังสถานการณ์เด็กไทย ได้สำรวจพฤติกรรมเด็ก และเยาวชนปีพ.ศ. 2551 (อมรวิชัย นาคทรพรพ, 2551) พบว่า เด็กและเยาวชนกำลังต้องเผชิญกับ ปัญหาหลายด้านคือ 1. มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร 2. เด็กและเยาวชนกระทำผิดกฎหมายมากขึ้น 3. เด็กใช้ชีวิตกับสื่อมากขึ้น 4. เด็กไทยมีแนวโน้มที่จะมีภาวะความเครียดสูงขึ้น และ 5. เด็กไทยไม่ชอบไปโรงเรียนและมีนิสัยการเรียนรู้น่าเป็นห่วง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่ต้องเฝ้าระวังมากเป็นพิเศษในกลุ่มเยาวชน ได้แก่ การใช้ความรุนแรง ถูกทำร้าย และอุบัติเหตุ จากปัญหาดังกล่าวหลาย ฝ่ายได้วิเคราะห์ว่า เป็นผลมาจากการจัดการศึกษาที่ยังไม่บรรลุเป้าหมาย ทั้งกลุ่มเด็กและเยาวชน สถานศึกษาไม่สามารถจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผู้เรียนไม่สามารถคิดวิเคราะห์ ป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง ได้จึงทำให้หาทางออกโดยการพึ่งสารเสพติด และการใช้ความรุนแรง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547)

ดังนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (2547) จึงได้ร่วมกันวางรากฐานพัฒนาคุณภาพนักเรียน โดยจัดให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนและกำหนดมาตรการสนับสนุนส่งเสริมศักยภาพนักเรียน โดยเน้นกิจกรรมส่งเสริม

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 17
และการสัมมนาวิชาการเพื่อเผยแพร่งานวิจัยสู่ชุมชน ครั้งที่ 5

พัฒนา ป้องกัน แก้ไขปัญหา ด้วยการมีส่วนร่วมของบุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อนึ่ง การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษา ครู อาจารย์ และผู้เกี่ยวข้อง ร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือ ส่งเสริมนักเรียนอย่างมีระบบและต่อเนื่อง เพราะระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นกระบวนการดำเนินงานที่มีแบบแผนขั้นตอนชัดเจนเพื่อให้ นักเรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ บนพื้นฐานของความแตกต่างระหว่างบุคคล และเป็นภารกิจที่สำคัญงานหนึ่งของสถานศึกษาที่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกคนทั้งในและนอกสถานศึกษาจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

จากการดำเนินงานพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนกลับพบปัญหาและอุปสรรค ในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน สรุปได้ดังนี้ ครูที่ปรึกษาขาดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ไม่มีการศึกษานักเรียนเป็นรายบุคคล ขาดการคัดกรองนักเรียนอย่างเป็นระบบ ขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้เครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน นอกจากนี้ยังขาดการประสานงานที่ดีของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ รวมไปถึงผู้ปกครองและชุมชน ขาดการกำกับนิเทศติดตามและรายงานผลการดำเนินงานของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (อุทิศ ตาปราว, 2548; ภคพชร อนุกุลประชา, 2549; อภิศักดิ์ มุ่งชู, 2549; อาทิสฐยา วรนิษฐ์, 2549)

จากปัญหาอุปสรรคดังกล่าวจึงควรที่จะมีการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ให้เป็นระบบซึ่งมีหลายแนวทาง และวิธีการหนึ่งที่จะสามารถพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้ คือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพราะเป็นกระบวนการที่เน้นการปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ระบบที่พัฒนาขึ้นในสถานการณ์จริง มีการนิเทศติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหาที่ครูประสบอยู่ได้ตามสภาพจริงที่เกิดขึ้น และเป็นการเสริมพลังอำนาจให้กับครูและผู้ที่เกี่ยวข้องได้อีกทางหนึ่ง โดยการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทำให้ครูเกิดความมั่นใจในตนเอง เชื่อมั่นว่าตนเองมีบทบาทสำคัญ และจะทำให้ครูมีความเชี่ยวชาญในเรื่องของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมากขึ้น และจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ผ่านมายังไม่พบว่ามีนักวิจัยท่านใดได้นำวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สนใจนำวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้เพื่อพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองคูวิทยาคาร ที่เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 1 จังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้รับการประเมินหลังจากได้เข้าร่วมโครงการ การศึกษาและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนในสถานศึกษา 4 ภูมิภาค

ในระยะ ที่ 1 (ฉันทนา กล่อมจิต และคณะ, ม.ป.ป.) ประกอบกับผลจากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปฝึกงานทางการให้คำปรึกษา (Practicum in Counseling) ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 พบว่า ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนมีการดำเนินงานในเบื้องต้น อาทิ ครูประจำชั้นรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล แต่ยังมีขั้นตอนที่ยังไม่ชัดเจนในส่วนของเกณฑ์การคัดกรอง ดังนั้นการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนานักเรียน รวมไปถึงป้องกันและช่วยเหลือ จึงยังไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นเท่าที่ควร จากปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองกงวิทยาคาร เป็นกรณีศึกษาซึ่งผลการศึกษจะทำให้ได้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่สถานศึกษาอื่นๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาผลการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านหนองกงวิทยาคาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 1 จังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. **ระเบียบวิธีวิจัย** การศึกษานี้มีรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการวิจัย 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3) การใช้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 4) การประเมินและปรับปรุงระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในแต่ละขั้นตอนในการวิจัยมีการดำเนินการต่อเนื่องเป็นวงจร 4 ระบบ ได้แก่ ระบบวางแผน (P) ระบบปฏิบัติ (A) ระบบตรวจสอบ (O) และระบบสะท้อนผล (R) โดยมีผู้เกี่ยวข้องคือ ผู้บริหาร ครูแนะแนว/ครูที่ปรึกษา ผู้ปกครอง และนักเรียน มีส่วนร่วมดำเนินการวิจัยในทุกขั้นตอน มีรายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

1.1 วางแผนเก็บข้อมูลเตรียมการประสานพื้นที่ (P)
 1.2 ศึกษาความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (A) พร้อมสรุปสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ แนวทางในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองกงวิทยาคาร

1.3 ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องตรวจสอบข้อมูลที่ได้ (O)

1.4 ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันสะท้อนผล (R)

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 17
 และการสัมมนาวิชาการเพื่อเผยแพร่งานวิจัยสู่ชุมชน ครั้งที่ 5

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.1 วางแผนในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (P)

2.2 พัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน สร้างคู่มือการใช้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองกุงวิทยาการ รวมทั้งสร้างแบบประเมินประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (A)

2.3 ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องดำเนินการตรวจสอบ (O)

2.4 นำผลที่ได้จากการตรวจสอบ ไปสะท้อนผล (R) และปรับปรุงระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คู่มือการ และแบบประเมินประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ขั้นตอนที่ 3 การใช้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.1 วางแผนเตรียมการใช้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่พัฒนาขึ้น (P)

3.2 ดำเนินการใช้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยจัดทำปฏิทินแผนปฏิบัติการ ติดตามความก้าวหน้าโดยเก็บรวบรวมข้อมูล (A)

3.3 ร่วมกันสังเกตการณ์ปฏิบัติการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตลอดจนประเมินประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (O)

3.4 สะท้อนผลการปฏิบัติร่วมกัน (R)

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินและปรับปรุงระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

4.1 วางแผน ประเมินระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (P)

4.2 ดำเนินการประเมินระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่สร้างขึ้น (A)

4.3 ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้อง ตรวจสอบ การดำเนินการในการประเมิน ดำเนินการปรับปรุงระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (O)

4.4 สะท้อนผลหลังจากร่วมกันตรวจสอบแล้ว (R)

2. กลุ่มเป้าหมาย นักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนบ้านหนองกุงวิทยาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 1 จังหวัดขอนแก่น จำนวน 37 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยเครื่องมือ 2 ประเภท ดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกการสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินประสิทธิผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้แก่ แบบประเมินประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีลักษณะเป็นแบบมาตราประเมินค่าแบบลิเคอร์ท 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด ประกอบด้วย

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 17

และการสัมมนาวิชาการเพื่อเผยแพร่งานวิจัยสู่ชุมชน ครั้งที่ 5

ข้อความเพื่อใช้ในการประเมินระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3 ด้าน ด้านระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิภาพ ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมโดยผู้เกี่ยวข้องร่วมดำเนินการในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ ด้านนักเรียนได้รับการดูแลช่วยเหลืออย่างทั่วถึงและตรงตามสภาพปัญหา รวมทั้งหมด 29 ข้อ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. การตรวจสอบข้อมูลและถ่วงน้ำหนักข้อมูลด้วยวิธีการสามเส้า (Triangulation) โดยใช้แหล่งข้อมูลหลายๆ แหล่งและวิธีการต่างๆ เพื่อให้มั่นใจว่า ข้อมูลที่เก็บมาได้มีความตรง ความเที่ยงและความสมบูรณ์ ได้แก่ การใช้ข้อมูลจากกลุ่มที่หลากหลาย เพื่อเปรียบเทียบทัศนะที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มที่แตกต่างกันจะมีการรับรู้เกี่ยวกับความจริงที่แตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร กลุ่มครูแนะแนว/ครูที่ปรึกษา กลุ่มผู้ปกครอง และกลุ่มนักเรียน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลกับเอกสารต่างๆ ของทางโรงเรียนที่เก็บมา เช่น เอกสารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน บันทึกการประชุม เครื่องมือต่างๆ ที่ผู้เกี่ยวข้องบันทึก เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

จากการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสรุปผลการวิจัยตามขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็น 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่า 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ครูที่ปรึกษารู้จักข้อมูลของนักเรียนในปกครอง แต่ยังไม่มีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ 2) ไม่มีเกณฑ์การคัดกรองที่ชัดเจน ส่งผลให้ 3) การส่งเสริม พัฒนา 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหาลังช้า จึงยังไม่ครอบคลุมตรงตามความต้องการและสภาพปัญหาของนักเรียน ส่วนการส่งต่อ ไม่พบการส่งต่อภายในและภายนอกอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง

2. ขั้นการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันวางแผนในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีมติในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือตามกิจกรรมหลัก 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้เลือกใช้เครื่องมือที่มีความหลากหลาย เช่น แบบเดิม ประโยคให้สมบูรณ์ แบบสอบถามโครเอเชีย SDQ แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลนักเรียนอย่างรอบด้าน 2) การคัดกรองนักเรียน ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันสร้างเกณฑ์การคัดกรองนักเรียนตามบริบทของโรงเรียน โดยช่วยกันกำหนดเกณฑ์การคัดกรองนักเรียน

ออกเป็น 8 ด้าน ได้แก่ ด้านการเรียน ด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสารเสพติด ด้านเพศ ด้านสุขภาพจิตและพฤติกรรม ด้านการคุ้มครองเด็กนักเรียน ด้านความสามารถพิเศษ ซึ่งจะสามารถจัดกลุ่มนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา 3) การส่งเสริมและพัฒนาให้นักเรียน ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องจะนำผลที่ได้จากเกณฑ์การคัดกรองของโรงเรียนบ้านหนองกุงวิทยาคารที่ สร้างขึ้นไปใช้ในการจัดกิจกรรมให้ตรงกับความต้องการของนักเรียน 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหา ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องใช้ผลการคัดกรองนักเรียนในการจัดกิจกรรมให้ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของนักเรียน 5) การส่งต่อ ได้มีการสร้างระบบ และแบบส่งต่อนักเรียนทั้งภายในและภายนอก โดยสามารถศึกษาหลักฐานในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้จากคู่มือการใช้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3. ขั้นตอนการใช้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องนำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่พัฒนาขึ้นไปสู่การปฏิบัติ โดยมีครูแนะแนว/ครูที่ปรึกษาเป็นผู้ใช้ระบบที่พัฒนาขึ้น โดยดำเนินงานตามกิจกรรมหลัก 5 กิจกรรม ดังต่อไปนี้ 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ครูแนะแนว/ครูที่ปรึกษานำเครื่องมือทั้งที่เป็นแบบทดสอบ (Tests) เช่น แบบประเมิน SDQ แบบวัดความฉลาดทางอารมณ์ และที่ไม่ใช่แบบทดสอบ (Non-tests) เช่น การสังเกต แบบเติมประโยคให้สมบูรณ์ แบบสอบถามใครเอ่ย เป็นต้น ไปเก็บข้อมูลกับนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย 2) นำข้อมูลจากการรู้จักนักเรียนมาคัดกรองนักเรียนตามเกณฑ์การคัดกรอง ของโรงเรียน บ้านหนองกุงวิทยาคารและนำมาจัดกลุ่มนักเรียนได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา 3) การส่งเสริมและพัฒนา 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหา พบว่าทางโรงเรียนบ้านหนองกุงวิทยาคารได้มีการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับผลของการคัดกรอง เช่น ผลจากแบบประเมินพฤติกรรม (SDQ) พบว่า ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนและสัมพันธ์ภาพทางด้านสังคมอยู่ในระดับเสี่ยง ดังนั้นคณะครูจึงได้มีการจัดกิจกรรมที่สนศึกษา เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมห้องพร้อมให้นักเรียนพัฒนาตนเอง สามารถอยู่ร่วมกันกับหมู่คณะได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และกระตุ้นจิตสำนึกให้ผู้เรียนศึกษาและแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง ในการจัดกิจกรรมที่จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหา จากเกณฑ์การคัดกรองพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาด้านเพศ ดังนั้นทางโรงเรียนจึงได้มีการจัดโครงการกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์เพื่อป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น 5) การส่งต่อได้สร้างความตระหนักให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทราบว่าหากไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหานักเรียนได้ควรส่งต่อให้บุคลากรอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

4. ขั้นตอนประเมินและปรับปรุงระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ผลการประเมินและปรับปรุงระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้วยวิธีการสามเส้า พบว่าด้านประสิทธิผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอันได้แก่ ผู้บริหาร ครูแนะแนว/ครูที่ปรึกษา ผู้ปกครอง และนักเรียน เห็นตรงกันว่าระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิผล โดยเฉพาะกับการดำเนินการตามกิจกรรมหลัก 5 กิจกรรม ซึ่งเป็นหัวใจของการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแบบประเมินประสิทธิผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยพบว่าค่าคะแนนเฉลี่ยประสิทธิผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยในระดับความคิดเห็นมาก ($\bar{X} = 4.22$)

ด้านการมีส่วนร่วมในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 1) ผู้บริหาร เล็งเห็นถึงความสำคัญในงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตลอดจนสนับสนุนให้คณะครูที่มีส่วนเกี่ยวข้องตระหนักถึงความสำคัญของงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยการดำเนินงานมีการประเมิน ติดตามผลการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) ครูแนะแนว/ครูที่ปรึกษา มีความตระหนักถึงความสำคัญของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตลอดจนร่วมกันดำเนินงานตามกิจกรรมหลัก 5 กิจกรรม ประสานงานกับผู้ปกครองนักเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอความร่วมมือในการเข้าร่วมปฏิบัติงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนร่วมกัน 3) ผู้ปกครองนักเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตลอดจนรับทราบปัญหา และช่วยดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียนในขณะที่อยู่บ้าน 4) นักเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนซึ่งนอกจากจะเป็นผู้ให้ข้อมูลแล้วยังช่วยในการพัฒนาเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลที่ได้จากแบบประเมินประสิทธิผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่พบว่า ค่าคะแนนเฉลี่ยด้านการมีส่วนร่วมในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.42$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้บริหาร โรงเรียนตระหนักถึงความสำคัญของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน อยู่ระดับความคิดเห็นมากที่สุด ($\bar{X} = 4.70$) และครูมีความตระหนักถึงความสำคัญของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน อยู่ในระดับความคิดเห็นมากที่สุด ($\bar{X} = 4.50$)

ด้านนักเรียนได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง จากการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ผ่านมาพบว่า ครูแนะแนว/ครูที่ปรึกษา ได้มีการศึกษานักเรียนเป็นรายบุคคลอย่างรอบด้านด้วยการใช้เครื่องมือที่มีความหลากหลาย และจากการจัดกิจกรรมที่ผ่านมาช่วยให้ครูสามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับนักเรียนและช่วยส่งเสริมพัฒนานักเรียนในด้านต่างๆ ส่งผลให้นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับผลการแบบประเมินประสิทธิผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ที่พบว่าค่าคะแนนเฉลี่ยด้านนักเรียนได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง มีค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็น

อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่านักเรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ในระดับความคิดเห็น มากที่สุด ($\bar{X} = 4.50$)

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาส สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

กระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองกุงวิทยาฯ ประสบความสำเร็จคือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย คือ ผู้บริหาร ครูแนะแนว / ครูที่ปรึกษา นักเรียน และผู้ปกครอง อันเป็นก้าวแรกในการพัฒนาที่ยั่งยืนการเปลี่ยนแปลงการดำเนินการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยที่ใช้แนวทางความร่วมมือ ระหว่างนักวิจัยและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้เสียจะมีบทบาทเป็นผู้กระทำ ดำเนินการหรือมีบทบาทในชุมชน สมาชิกร่วมกับนักวิจัยแทนที่จะเป็นสิ่งที่ถูกศึกษา (นิคยา เงินประเสริฐศรี, 2544) นักวิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบ ตั้งแต่การกำหนดประเด็นที่ดำเนินการแก้ไขปรับปรุง/หรือสร้างขึ้นมาใหม่ การวางแผนปฏิบัติ การปฏิบัติตามแผน ตรวจสอบหรือประเมินผลการปฏิบัติ และการนำผลการตรวจสอบหรือประเมิน ไปปรับปรุง จะทำให้สามารถแก้ปัญหาในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้ตรงตามสภาพปัญหา และความต้องการของทุกฝ่าย การมุ่งใจทุกฝ่ายร่วมมือกัน ก็เป็นสิ่งสำคัญต้องอาศัยปัจจัยมุ่งใจให้เกิดความพอใจในการปฏิบัติงานในทุกขั้นตอนของการดำเนินการ

จากการดำเนินงานของผู้วิจัยได้ชี้แจงให้ผู้เกี่ยวข้องทราบว่า ผู้เกี่ยวข้องจะได้รับประโยชน์อะไรบ้าง เป็นการเสริมแรงให้ผู้เกี่ยวข้องมีกำลังใจ เห็นความสำคัญในการดำเนินงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอังคณา ตุงคสมิต (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านนาศรีดงเค็ง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ผลการใช้ระบบการวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีความชัดเจนในทุกขั้นตอน ตอบสนองความต้องการของทุกฝ่าย และทำให้เกิดการพัฒนาการสอน ผลการประเมินเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายในการร่วมมือแก้ไขปัญหา และพัฒนาผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงเป็นที่ยอมรับ เหมาะสมกับการปฏิบัติงานของทุกฝ่าย ด้านความเหมาะสมทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมิน เป็นธรรม โปร่งใส คำนึงถึงประโยชน์ผู้เรียน

เป็นหลัก ด้านผลที่เกิดขึ้นกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความพึงพอใจ มีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียน ประเมินผู้เรียนในทิศทางเดียวกัน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นและจากงานวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถพัฒนาระบบต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่พัฒนาขึ้นสามารถประยุกต์ใช้กับโรงเรียนอื่นๆ ได้ แต่เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้เป็นกรณีศึกษากับโรงเรียนขยายโอกาส จึงควรมีการศึกษาวิจัยกับโรงเรียนทุกขนาด
2. การนำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนไปใช้นั้น ต้องทำความเข้าใจและอาศัยความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจึงจะประสบผลสำเร็จ ดังนั้นในการคัดเลือกคณะกรรมการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จึงต้องคัดเลือกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง สัมครใจ ยินดีให้ความร่วมมือและเป็นตัวแทนกลุ่มได้เป็นอย่างดี
3. ในการใช้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนควรดำเนินการโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่องจะทำให้สามารถแก้ปัญหาได้ จากการใช้วงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

เอกสารอ้างอิง

- ฉันทนา กล่อมจิต และคณะ. โครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนารูปแบบการสร้างความเข้มแข็งระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา 4 ภูมิภาค. [ม.ป.ป.: ม.ป.ท.].
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 27: 61-73.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547). คู่มือวิทยากรเครือข่ายระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน. กรุงเทพฯ: องค์กรรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547). แนวทางการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: องค์กรรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- อมรวิชัย นาคทรพรพ. (2551). เด็กไทยกับ 10 สถานการณ์เด่นรอบปี 2551, ค้นเมื่อ [18 สิงหาคม 2552], จาก http://cw.centralcwt.com/index.php?option=com_content&task=view&id=85&Itemid=23
- อุทิศ ตาปราบ. (2548). การพัฒนาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองโจด อำเภอโนนสูง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 1. ปรัญญาการประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 17 และการสัมมนาวิชาการเพื่อเผยแพร่งานวิจัยสู่ชุมชน ครั้งที่ 5

การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา การบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.

ภคพชร อนุกุลประชา. (2549). การพัฒนาการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

โรงเรียนปิยะมหาราชาลัย อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม. ปรินญาการศึกษา

มหาบัณฑิต สาขาวิชา การบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อภิศักดิ์ มุ่งชู. (2549). พัฒนาการปฏิบัติงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษาชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด.

ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา การบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อาทิสฐยา วรนิติย์. (2549). การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านแฮด กิ่งอำเภอ

บ้านแฮด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 2. ปรินญาบัณฑิต การศึกษา

มหาบัณฑิตสาขา วัตถุประสงค์ศึกษา มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.

อังคณา ตุงกะสมิต. (2550). การพัฒนาระบบการวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียนตามหลักสูตร

การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม:

กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านนาศรีดงเค็ง จังหวัดขอนแก่น. ปรินญาบัณฑิต กศ.ด. (การวิจัย

และพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.